

УДК 811.133.1'233'27: 82-1/-9"16/17"

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЦІННИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ КОМПЛІМЕНТУ І ПОХВАЛИ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ XVII–XVIII СТ.)

Ірина Римяк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000*

Проаналізовано актомовленнєві особливості компліменту і похвали на матеріалі французьких художніх творів XVII–XVIII ст., а також розглянуто їхню взаємопов'язаність у процесі оцінки об'єкта.

Ключові слова: комплімент, похвала, оцінний мовленнєвий акт, пресупозиція, комунікативна мета, експресив.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики значного поширення набувають дослідження комунікативно-прагматичних аспектів функціонування різних форм мовленнєвого етикету. Актуальність вивчення таких мовленнєвих актів, як комплімент, похвала, підбадьорення, вибачення та інших, зумовлена загальною прагматизацією лінгвістики, її спрямованістю на розгляд проблем комунікативної взаємодії мовців, спрямованою на врегулювання міжособистісних стосунків.

Наша мета – виявлення та аналіз комунікативно-прагматичних особливостей ілюкутивних актів *компліменту* і *похвали*. Необхідно також виділити диференційні ознаки, за якими можна було б розрізнити ці два мовленнєві жанри. Для цього використано тематичні видання та художню літературу французьких письменників XVII–XVIII ст. Ми продовжуємо низку досліджень у галузі соціолінгвістики та лінгвопрагматики, зокрема вивчення *компліменту* у французькій мові на матеріалі художніх творів XVII–XX ст.

Проблематиці вивчення теорії мовленнєвих актів присвячено праці чимало дослідників, зокрема, їхні основоположники Джон Остін та Джон Серль [8], а також російські вчені Н. Арутюнова, Е. Вольф [3], О. Ісерс [6], Д. Жане [5] та ін.

Міжособистісне спілкування спрямоване на отримання позитивного сприятливого ефекту й усунування негативних, небажаних факторів. Одним з основних комунікативних механізмів регулювання взаємин в суспільстві виступають оцінні мовленнєві акти [2, с. 117].

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених їхньому вивченню, думки вчених розходяться щодо чіткого розрізнення подібних за формою ілюкутивних актів *компліменту* і *похвали*. На думку О. С. Ісерс, для *похвали* основною метою є позитивна оцінка рис або дій адресата [6, с. 178]. *Похвала* лише виражає позитивне емоційне ставлення до співрозмовника. А *комплімент* – це спосіб повідомити про хороші наміри, щоб змінити поведінку реципієнта.

На нашу думку, поділ основних ознак, за якими диференціюють *комплімент* і *похвалу*, є умовним, оскільки ці ілокутивні акти взаємопов'язані й взаємодіють між собою. Вони об'єднані спільною позитивною оцінкою об'єкта з боку мовця, а також виражають його позитивне ставлення до співрозмовника.

Наголосимо, що визначення термінів “*комплімент*” і “*похвала*” є схожим, немає чіткого розрізнення цих понять. За “Словником іншомовних слів” *комплімент* як складова спілкування – це “люб'язний, приємний вислів із похвалою, схваленням” [9, с. 346]. Словник української мови трактує *похвалу* як “хороший, похвальний відзив про кого- або що-небудь; схвалення” [10, с. 443].

Уважаємо, що схожість цих ілокутивних актів полягає не лише в позитивній оцінці об'єкта, а й у вираженні емоційності мовця для впливу на психологічний стан адресата. Тому їх також об'єднує спільна комунікативна мета – задовольнити потребу людини бути визнаною і гідно оціненою в суспільстві [1, с. 9–10].

Отже, розглянувши ознаки, притаманні як *компліменту*, так і *похвалі*, можна стверджувати, що ці мовленнєві акти перебувають у взаємодії і є взаємопов'язаними за комунікативною метою та вираженням інтенційного стану мовця. Наприклад, на думку О. С. Ісерс, *комплімент* може бути компонентом інших тактик, не відходячи в цьому разі від основної мети – викликати симпатію у співрозмовника. Тому в поєднанні з тактикою *похвали* з'являється *комплімент-похвала*.

Наведемо приклад із твору Маріво “Другий сюрприз кохання”:

[*Lisette*]: – *Ah! Le joli tour de phrase!*(комплімент) *Comment! vous me saluez de la période la plus galante qui se puisse et l'on sent bien qu'elle part d'un homme qui sait sa rhétorique* (похвала).

[*Hortensius*]: – *La rhétorique que je sais là-dessus, Mademoiselle, ce sont vos beaux yeux qui me l'ont apprise* (комплімент) [13, с. 104].

Ми виділили саме ті висловлювання, де, на нашу думку, найчіткіше виражена позитивна оцінка адресата. У цьому звертанні Лізет виражає свій позитивний емоційний стан від почутого привітання Ортенсіуса, якого варто похвалити за вміння гарно говорити. Реципієнт відповідає *компліментом* на похвальні слова дами. Наведений приклад свідчить про те, що позитивна реакція на *похвалу*, як ознака її прийняття, може бути виражена не лише проявом вдячності співрозмовника, а й за допомогою зустрічного *компліменту*.

Н. Баландіна стверджує, що перша відмінність наведених оцінних мовленнєвих актів полягає у їхніх доволі схожих, на перший погляд, пресупозиціях [1, с. 10–11]. Висловлюючи *комплімент*, мовець відчуває задоволення від рис співрозмовника, що виділяються переважно в момент мовлення. Причому найчастіше це можуть бути зовнішні риси адресата, його талант, розумові здібності чи предмети, які характеризують його смаки.

Розглянемо уривок із твору Бомарше “Севільський цирульник”: Фігаро, дивлячись на Розіну, захоплено говорить про її зовнішність.

[*Figaro*]: – *Figurez-vous la plus jolie petite mignonne, douce, tendre, accorte et fraîche, agaçant l'appétit: pied furtif, taille adroite, élancée, bras dodus, bouche rosée, et des mains! des joues! des dents! des yeux!...* [11, с. 67].

На відміну від *компліменту*, визначальною концептуальною ознакою *похвали* є той

факт, що її потрібно заслужити. Висловлюючи *похвалу*, мовець дає позитивну оцінку дій (невербальних і вербальних), які їй передують. Тому можемо виділити ознаку за служеності та дієвості, яка є характерною для цього ілокутивного акту [1, с. 11].

Із п'єси Мольєра “Скупий”: прослухавши промову Валера, Гарпагон хвалить його ораторські здібності.

[Harpagon]: – *Ah! Le brave garçon !Voilà parlé comme un oracle. Heureux qui peut avoir un domestique de la sorte* [15, с. 52].

Отже, для ілокутивних актів *похвали* характерна позитивна оцінка дій адресата та вияв схвальної реакції мовця на його вчинки. Причому, як уже зазначено, *похвалу* потрібно заслужити, тому такий мовленнєвий акт уважаємо об'єктивним. *Компліменти* тяжіють більше до суб'єктивних суджень, оскільки мовець прагне виділити певні риси адресата, щоб налагодити контакт чи підтримати хороші стосунки. Основна інтенція *компліменту* полягає у вираженні адресантом свого задоволення і створенні атмосфери люб'язності [1, с. 12].

Важливим є чинник емоційності в оцінних мовленнєвих актах, які зачисляють до експресивів (за Дж. Серлем) з притаманними лише їм ілокутивними силами. Їхній перлокутивний ефект полягає в тому, щоб викликати в реципієнта позитивну емоційну реакцію [3, с. 166]. На думку Е. Вольф, існують оцінні висловлювання, у яких переважає раціональний аспект: вони несуть у собі скоріше інформаційну функцію, аніж емоційну. Такий тип повідомлень спрямований на те, щоб адресат погодився із висловлюванням [3, с. 168–169]. Елемент раціонального більше характерний для *похвали*, ніж для *компліментів* [1, с. 12–13]. Адже для компліментів емоційний чинник відіграє важливу роль, тому що передає позитивний психологічний стан адресанта в момент мовлення. Порівняємо приклади *похвали* і *компліменту*.

Із твору Маріво “Сюрприз кохання”: Арлекін дає позитивну оцінку рис маркизи, до якої приєднується Леліо (*похвала*).

[Arléquin]: – *En vérité, c'est pourtant un joli petit animal que cette femme, un joli petit chat, c'est dommage qu'il ait tant de griffes.*

[Lélio]: – *Tu as raison, c'est dommage, car enfin est-il dans l'univers de figure plus charmante ? Que de grâces ! Et que de variété dans ces grâces!* [14, с. 36].

Розглянемо уривок із комедії Бомарше “Севільський цирульник”: переодягнувши Керубіно у жіночий одяг, Сюзанна вражена його перевтіленням у красиву даму. Вона говорить йому компліменти з приводу його зовнішнього вигляду (*комплімент*).

[Suzanne]: – *Là...mais voyez donc ce morveux, comme il est joli en fille ! J'en suis jalouse, moi ! Voulez-vous bien n'être pas joli comme ça?* [12, с. 122].

Як зазначає В. Міщенко, мовленнєвий акт *компліменту* можна здійснити лише тоді, коли адресат є об'єктом, на який спрямовано інтенційний стан мовця, або має безпосередній зв'язок з ним [7, с. 108]. Наприклад, неможливо сказати *комплімент* особі, якої нема в ситуації спілкування. Проте можна похвалити людину за певні її вчинки, навіть якщо вона не бере участі в розмові. Такі експресиви, де об'єктом оцінки є “третья особа”, Е. Вольф називає “раціональними експресивами” [3, с. 169]. Наприклад, у творі Маріво “Другий сюрприз кохання” Лубен хвалить служницю маркизи і водночас робить *комплімент* її господині.

[Lubin]: – *...Madame la Marquise a une femme de chambre toute agréable* [13, с. 112].

Для розрізнення мовленнєвих актів *компліменту* і *похвали* звернемося також до антонімічних відношень. Е. Вольф наголошує на перформативному характері *похвали*, який втрачається в разі її заперечення – осуду. Для *компліменту* не є характерним протиставлення з іншими мовленнєвими актами. Тому у випадку небажання мовця висловлювати *комплімент* співрозмовникові, він може виявити байдужість до його рис.

Згадаємо такий важливий аспект, як соціальні ролі та статуси учасників спілкування. Оцінка об'єкта є соціально зумовленою, їй притаманні конвенції, що визначають умови здійснення мовленнєвих актів *компліменту* і *похвали* [3, с. 172]. Відмінність полягає в конвенційній природі першого і неконвенційності другого. Хвалити властиво особам із вищим соціальним статусом, тоді як *комплімент*, на нашу думку, може висловлювати будь-хто. О. Ісерс уважає, що умови вживання *компліментів* не накладають чітко визначених рамок стосовно комунікативних ситуацій, у яких їх висловлюють. Важливо, щоб мовець не викликав у адресата антипатії і не перебував з ним у конфліктній ситуації [6, с. 181].

Розглянемо уривок із п'єси Мольєра “Скупий” : молодий наречений Елізи Валер, щоб завоювати прихильність Гарпагона, переконає її, що вона повинна у всьому слухатись свого батька. Адресат (Гарпагон), на реакцію якого розраховане це повідомлення, займає вищий соціальний статус щодо мовця, тому має право його похвалити.

[Valère]: – ...*Oui, il faut qu'une fille obéisse à son père. Il ne faut point qu'elle regarde comme un mari est fait; et, lorsque la grande raison de sans dot s'y rencontre, elle doit être prête à prendre tout ce qu'on lui donne.*

[Harpagon]: – *Bon! Voilà bien parlé, cela* [15, с. 51].

Соціальні статуси та ролі комунікантів є вагомими чинниками комунікації, тому що вони – зовнішні регулятори поведінки людей. Кожний індивідум, який займає певний соціальний статус, виконує декілька соціальних ролей [5, с. 69–70].

У творі Маріво “Сюрприз кохання” Арлекін і Коломбіна – слуги. Вони виконують порівняно однакові соціальні ролі і їхні статуси в суспільстві є рівними. Тут наявна деяка фамільярність у висловлюваннях.

[Arlequin]: – *N'as-tu pas de honte d'être si jolie et si traîtresse?*

[Colombine]: – *Comme si on devait rougir de ses bonnes qualités! Au revoir nigaud; tu me fuis, mais cela ne durera pas* [14, с. 52].

Розглянемо також приклад висловлювання *компліменту* в напрямі нижчий–вищий із п'єси Маріво “Другий сюрприз кохання”. Служниця Лізет захоплюється глибокими знаннями Ортенсіуса, що є другом її господині й посідає високе становище в суспільстві. Формальність такого повідомлення виражена не лише його змістом, а й уживанням присвійного займенника *vau* (*votre*).

[Lisette]: – ...*A mon égard, je salue votre érudition, et je suis votre humble servante* [13, с. 143].

Отже, незважаючи на те, що вживання *компліменту* є двостороннім у напрямі вищий–нижчий, його використання накладає певні обмеження стосовно форми і змісту повідомлення. Враховують відносини, у яких перебувають комуніканти, їхні соціальні ролі та емоційний стан, а також ситуація спілкування, для якої важливими є правила комунікативної поведінки та побудови мовлення.

Відомо, що *комплімент* є етикетним елементом спілкування і передбачає певні моделі поведінки, характерні для типових ситуацій [7, с. 109]. Його характерними озна-

ками є впізнаваність та відтворюваність. Тому, на відміну від нього, *похвала* – явище більш індивідуальне і передає справжній інтенційний стан мовця.

Незбіжність комунікативних цілей у тактиках використання *компліменту* і *похвали* зумовлює відмінності в їхніх перлокутивних ефектах. Якщо для *похвали* ознакою успіху вибраної тактики є прийняття оцінки, то для поразки – її відхилення [6, с. 178–179].

Із п'єси Бомарше “Севільський цирульник”: граф Альмавіва хвалить Розіну за те, як вона вміло виконала пісню, проте дівчина не приймає позитивної оцінки мовця, оскільки вважає її заслугою вчителя. Так мовленнєва тактика *похвали* зазнала невдачі, адже адресат порушив принцип кооперації (за Е. Вольф), намагаючись уникнути самохваляння (максима скромності) [3, с. 170–171].

[*Le comte Almaviva*]: – *En vérité, c'est un morceau charmant et Madame l'exécute avec une intelligence...*

[*Rosine*]: – *Vous me flattez, seigneur, la gloire est toute entière au maître* [11, с. 45].

О. Ісерс вважає, що, на відміну від *похвали*, несприйняття адресатом *компліменту* не означає, що вибрана тактика зазнала невдачі [6, с. 179]. Зазначимо, що автор *компліменту* займає сильну позицію щодо співрозмовника, адже, враховуючи принцип ввічливості, адресат повинен бути вдячним за виявлену до нього симпатію [6, с. 181]. Отже, адресант має авторитет перед реципієнтом і змушує того прийняти *комплімент*. Оскільки для цього мовленнєвого акту характерна соціальна конвенційність, то у відповідь на нього можуть використовувати мовленнєві кліше, якими найчастіше є вдячність, або зустрічний *комплімент*.

[*Lélio*]: – *Oui-da, mon ami, je t'aime, tu as du bon sens quoiqu'un peu grossier... tu m'as suivi avec courage dans ma retraite, et tu m'es devenu cher par la conformité de ton génie avec le mien, et par la ressemblance de nos aventures.*

[*Arlequin*]: – *Et moi, Monsieur, je vous assure que je vous aime cent fois plus que de coutume, à cause que vous avez la bonté de m'aimer tant* [14, с. 35].

Отже, ми описали та проаналізували комунікативно-прагматичні особливості близьких за формою оцінних мовленнєвих актів *компліменту* і *похвали*, які є взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Спільною рисою для цих ілокутивних актів позитивна оцінка об'єкта та вираження хорошого ставлення до співрозмовника з боку мовця. *Комплімент* і *похвалу* зачисляють до експресивів, ціль яких полягає у вираженні психологічного стану адресанта та щирості його почуттів. Правдивість висловлювань входить у пресупозицію цих мовленнєвих актів [8, с. 184].

Для розрізнення ілокутивних актів *компліменту* і *похвали* в ситуації спілкування потрібно звернути увагу на такі аспекти: ознака заслуженості й дієвості (властива *похвалі*), чинник емоційності (більше притаманний *компліментам*), рольові статуси комунікантів, які є соціально та ситуативно зумовленими.

Комплімент як невіддільний компонент діяльності є своєрідним елементом мовного етикету. Враховуючи принцип ввічливості, адресат повинен із вдячністю прийняти цей ілокутивний акт як вияв симпатії до нього. На відміну від *компліменту*, для *похвали* характерна індивідуальність та об'єктивність висловлювання в процесі оцінки об'єкта.

Аналіз комунікативно-прагматичних ознак мовленнєвих тактик *компліменту* і *похвали* необхідний для їхнього розпізнавання в мовленні з метою успішної реалізації спілкування та поліпшення комунікативного процесу загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Баландіна Н. Ф.* Інтегральні та диференціальні ознаки похвали і компліменту (на матеріалі чеських прагматичних кліше) / Н. Ф. Баландіна // Сучасні дослідження з іноземної філології: Зб. наук. статей. – Ужгород : Ліра, 2003. – С. 8–20.
2. *Бігунова Н. О.* Рівнева структура мовленнєвих актів похвали і схвалення / Н. О. Бігунова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – № 32. – С. 117–19. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8890/53/>.
3. *Вольф Е. М.* Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – С. 163–178.
4. *Гринчишин М.* Оцінні мовленнєві акти в асиметричних ситуаціях спілкування / М. Гринчишин // Вісник Львівського університету: – Львів, 2009. – С. 70–77. – (Серія філологічна ; вип. 46: Соціолінгвістика).
5. *Жане Д. К.* Социальный подтекст языкового общения / Д. К. Жане // Образные и экспрессивные средства языка (английского, немецкого, французского): Межвузовский сб. науч. тр.– Ростов на Д., 1986. – С. 69–77.
6. *Иссерс О. С.* Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – Изд. 3-е, стереотипное. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
7. *Мищенко В. Я.* Классификация речевых актов комплимента // Вісник Харківського університету: Актуальні проблеми теорії комунікації / В. Я. Мищенко. – Харків : Константа, 1997. – С. 107–111.
8. *Серль Дж. Р.* Классификация иллокутивных актов. // Новое в зарубежной лингвистике / Дж. Р. Серль. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17: Теория речевых актов. – С. 170–195.
9. Словник іншомовних слів. – К. : Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1997.
10. Словник української мови в 11т. [ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]. Т. VII. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 443–444.
11. *Beaumarchais.* Le Barbier de Séville / Beaumarchais. – Paris : Librairie Générale Française, 1985. – 158 p.
12. *Beaumarchais.* La folle journée ou le mariage de Figaro / Beaumarchais. – Paris: Flammarion, 1999. – 272 p.
13. *Marivaux.* La Seconde Surprise de l'amour // Marivaux. La Surprise de l'amour / Marivaux. – Paris: Librairie Générale Française, 1991. – P. 93–158.
14. *Marivaux.* La Surprise de l'amour / Marivaux. – Paris : Librairie Générale Française, 1991.
15. *Molière.* L'Avare / Molière. – Bordeau : Librairie Larousse, 1990. – 198 p.

Стаття надійшла до редколегії 14.03.2012

Прийнята до друку 20.03.2012

**COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC FEATURES OF EVALUATING
SPEECH ACTS OF THE COMPLIMENT AND OF THE PRAISE
ON THE MATERIAL OF LITERARY WORKS
OF XVII–XVIII CENTURIES**

Iryna Rymyak

*The Ivan Franko National University in L'viv,
1, Universytets'ka St., L'viv, 79000*

The article contains an analysis of communicative and pragmatic features of the compliment and of the praise on the material of french literary works of XVII-XVIII centuries, and a consideration of their intercommunication in the process of estimation of object.

Key words: compliment, praise, evaluating speech act, presupposition, communicative purpose, expressive.

**КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ
ОЦЕНОЧНЫХ РЕЧЕВЫХ АКТОВ КОМПЛИМЕНТА И ПОХВАЛЫ
(НА МАТЕРИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
XVII–XVIII ВВ.)**

Ирина Римяк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000*

Проанализировано речевые особенности комплимента и похвалы на материале французских художественных произведений XVII–XVIII вв., а также рассмотрено их взаимосвязь в процессе оценки объекта.

Ключевые слова: комплимент, похвала, оценочный речевой акт, пресуппозиция, коммуникативная цель, экспрессив.